

LISA



TÖLLU-MUISTENDITE EDASIARENDUSI

MUINASJUTT SUUREST TÖLLUST

Muinasjutt Suur-Töllist

Kord elanud üks kuningas, *kēzard*, nimega *Sūr-Töll*. Temal olnud poeg. Poeg kadunud tal ükskord ära. Ta läinud poega otsima. Otsinud kaua aega, kuid pole leidnud. Viimati tulnud talle vastu üks poiss. Sel poisil oli peremees kadunud ära ja ta otsinud seda. Siis see kuningas, *kēnig*, see *Sūr-Töll* küsinud poisilt, keda sa otsid. Poiss ütelnud, et peremeest. Siis kuningas ütelnud: ma otsin oma poega, aga ei leia, sina otsid peremeest, aga ei leia. Tule siis minu juurde poisiks. Poiss küsinud, mis tööd tal teha on. Kuningas ütelnud, mis tööd need on [*üksikasju ei mäleta!* — *F. L.*]. Poiss siis küsinud, palju palka annab. Kuningas vastanud: vakk kulda aastas. Poiss mõtelnud, see on hea kaup, lubanudki sulaseks minna. Kuningas siis küsinud poisilt: «Mis su nimi on?» Poiss ütelnud: «David.» Kuningas jälle ütelnud: «Aga minu nimi on *Sūr-Töll*, kuningas.» Poiss läinud siis sinna teenima.

Kuningas iga hommiku ratsutanud kodunt ära. Poisile annud enne töö kätte. Olnud ka toad vaja puhastada. Ainult ühte tuppä pole luba olnud minna. Poiss teeninud nii 3 aastat. Esimese aasta palga saanud kätte ja matnud *Uužkila* randa. *Titsmann-tara tutkamə*, liivakünkaisse. Teise aasta palga, vakk kulda jällegi, matnud *Siikrōgi*, *Sōna-ri allə* (rehi ehitatud selle kohale hiljem). Kolmanda aasta palga matnud *tuoiž-puolə Ire-jougə, kōnkad pālə*. (Kõigis neis kohtades on nähtud rahatuld, kuid pole raha veel kätte saadud.)

Nii poiss elanud seal üsna hästi. Tal hakanud aga juba igav inimeste järele, tahtnud minna peremehe juurest ära, et oma rahaga hõlpsamini elada. Hakanud siis peremehele rääkima, et tahab minna teenistusest ära. Kuningas küsinud, mis tal siis viga. Poiss kiusu pärast kiitnud: «Kui sa ei anna süüa?» (*āb ānda sieda*). Siis kuningas vihastanud ja pannud poisi kolmeks päevaks kambri kinni (*vizzə*). See poissi veel enam pahandanud. Mõtelnud, kuidas kätte maksa. Kui kolme päeva pärast päästeti lahti ja pandi jälle tööle, hakkas peale passima, kus see kuningas õige käib ja mis ta seal keelatud toas teeb.

Ta pani tähele, et kuningas hommikul ära ratsutades alati peatus metsaserval õõnespuu, *irda*, juures ja siis sõitis edasi. Kui nüüd kuningas ühel hommikul jälle ära ratsutas, läks poiss järele vaatama, mis seal *irda* sees on. Leidis puu kõrval redeli, *strep*, ronis üles õõnsuse juurde, leidis sealt võtme. See oli keelatud toa võti. Poiss nüüd võtmega jooksis koju, läks lukustatud tuppä. Nägi seal toas ühed kindad, *kindəd*, ühe

kübara, *kibar*, ja ühed tiivad, *tiibad*. Asjade kõrval aga seisis raamatud, tarkuseraamatud, *kovaləz-rəntəd*. Poiss luges neid raamatuid. Seal oli kirjutatud, et see kinnas on niisugune kinnas, et kui sellega tõmbab vastu maad üks kord, siis tekib *ūrگا*, kui kaks kord, siis järv, *jōra*. See kübar oli aga niisugune kübar, et kui selle paneb pähe, siis näeb kõik asjad, mis on ilmas. Ja tiivad, nendega võis lennata, kuhu tahtis. Siis poiss võttis need asjad ja hakkas põgenema. Varsti aga ka peremees juba oli kodus ja hakkas taga ajama. Juba saab poisile lähedale. Siis poiss kindaga kraapas maad, kahel korral, nii tema taga tekkisid mõlemad *Pēter-jōrad*. Põgenes jälle. Kuningas juba jälle saab lähedale. Kraapas siis maad üks kord, tekkis *Kēnig-ūrگا*. *Sikrōgəs* (raudteejaama, *statcija*, juures veel praegu sellenimeline tara). Seal *kēnig*'ul murdus jalg katki, sellest *ūrگا* nimigi tuleb. Kuningas ometi jookseb poisile järele, saab jälle lähedale. Poiss jälle kraapas maad, tekkis *Nabal-jōra Ūžkilas*. Seal aga poiss murdis oma jala ära. Hädaga ta siis õhkas:

«O *pit'ki*, *pit'ki*, *nī ma uob ruja*.»

Nii kui ta need sõnad ütles, kuningas kohe, poisi pikset nimetades, käis lõhki ja suri. Poiss nüüd läks tagasi kuninga kodusse, võttis sealt nii palju varandust, kui vedada jõudis, mida aga soovis, ja hakkas siis omale otsima kohta, kuhu maja ehitada. Peatus oma kraamiga mäel, *māg-aiga pāl*, ja ehtas omale sinna uue maja.

See oli suur maja, 9 palki kõrge, 9 *tāpand pāl*, nii et teda kutsuti Taaveti lossiks, *Davitnīn*. Kui maja sai valmis, siis *Dōvit'* leidis omale ka naise. Elasis seal kaua aega. Neil oli ka üks poeg nimega Elupuu, *El-pū*. Kui see Taavet hakkas surema, siis ta kutsus *El-pū*, oma poja, enda juurde ja ütles temale, et peale isa surma tema jääb niisama väikeseks, kui ta oli sündides (*jāb piškizəks, garaks lid*). Ärgu ta selle üle liiga kurvastagu. Kui nüüd isa suri, jäigi *El-pū* niisama pisikeseks, kui oli olnud sündimisel. Elasis siis isa lossis edasi. Hakkas omale lõpuks ka naist otsima (*naistə var'tləm*).

Kui leidis omale meeldiva naise, läksid *Duon'ig ninə lōlatəm*. Selle Duoniga lossi isandaks oli siis Didrik Maidel. Pühapäeval kl. 12 oli laulatus. Duoniga isand lasi selleks ajaks oma lossisaali aknad kinni matta, saatis kõik teenijad ära ja keelas ka oma toaneitsile, et ta oma toast välja ei tohi tulla ega vaadata. Ka ise ta heitis oma kambri magama. Nii oli *El-pū* teda palunud, et keegi laulatust ei näeks. Noorpaar papiga ilmusid siis lossisaali, ilma et neid kedagi oleks olnud nägemas, ja laulatus algas.

Toaneitsi, *tubaneitət*, aga oli väga uudishimulik, miks teda ei lubata vaadata ja miks härra annab nii imelikke käskusid. Toaneitsi toast viinud võtmeauk saali. Neitsi läinudki võtmeaugu juurde ja vaadanud saali. Saal olnud uhkesti ära ehitatud, palju küünlaid põlenud laes. Noorpaar seisnud papiga altari ees, kusjuures peigmees, kes oli ju lühike, oli pandud püsti altari peale. Peigmees ja pruut olid mõlemad väga uhkesti riides ja nii ilusad, nagu toaneitsi kunagi polnud ühtegi inimest näinud. Ta pole saanud enam ennast pidada ja sosistanud tasakesi: «A *ku knaš*, a *ku knaš*».

Sel silmapilgul käinud suur mürin ja valgus kustunud saalis ära. Ka noorpaar ja papp olnud kadunud. Mära peale isand jooksnud oma toast välja vaatama, saanud kohe aru, milles asi, ja küsinud, kes vaatas salaja saali. Toaneitsi saadudki kinni ja müüritud elusalt Duoniga lossimüürisse sõnakuulmatuse eest. Nii ta rikkunud ära *El-pū* ja tema pruudi laulatuse, ja samal ajal ka *David-nīn* oli langenud maa alla.

See sissemüüritud neitsi liikunud aga Duoniga lossis mõnikord ümber.

Igakord kui seda *mõltsi-neitat* oli näha, suri mõni Duoniga isanda sugust ära.

Jutustajal üks sugulane olnud Duonigas *kädnei tōtaks* ja teine sugulane *povaraks*. Siis nähtud ka kord seda *mõltsi-neitat* ja varsti surnud isanda veli Saksamaal.

E 61387/96 < Liivi rannik, Siikrõg, — F. Leinbock < Adu Cerbach (1927).

KÕNEKÄÄNUD

Meüräb ~ lõhub nagu tõllus.

ERA II 58, 497 (26) < Kihnu — T. Saar (1932).

Jalad värisevad kui Vanapagana karvad, siis kui Suur Tõll teda taga ajama läks.

ERA II 169, 482 (25) < Suure-Jaani, Taevere v. — G. Bakhoff (1937).

(Üks karjapoiss olnud väga julge ja tugev.) Hiljem täismehena teinud ta vägevaid tegusi ja olnud väga rammukas mees. Tema see oligi, kes järgnes Suur-Tõllule ja ei jäänud viimasest sugugi maha.

ERA II 167, 127/8 (4) < Koeru, Liigvalla v., Rakke k. — L. Priks < Jaan Tamm, 91 a. (1937).

Tõlli hännad niide sihes

Jälle kudun tüdrik kannast, kudun ja kudun, viimaks niied ei lahku. Siis ta ütteln, et Tõlli hännad oo niide sehes, ja hakkam uattama: kaks kirpu olnd kaelapidi kuos, olnd niide vahel. Tüdrik tapn kirbud ää ja niied hakkam lahkuma.

AES, MT 233 < Muhu, Lõetsa k. — Jutustanud E. Viltu (1938).

LAULUD SUUREST TÕLLUST

Saaremaal kaks kuulust venda,
kellest räägitakse mõnda,
noorem Leiger, vanem Tõlus,
kell' ka vahest olnud hullus.
Lahked olnud rahva vastu,
aga mõnes asjas järsku.
Kui ta kuulnud omas mõisas,
et on kirik tehtud Keilas,
siis ta väga vihastanud,
ja mikspärast, ise teadnud.
Mees olnud tugev nii kui lõvi,
võtnud kätte suure kivi,
tahtnud torni puruks lüüa,
kirikut muidu ära müüa.
Ei ta pole saanud mitte,
kivi kukkond merevette.

Tõlus hakkand leenta keetma,
 Hiiumaalt läind kapsid tooma.
 Kui ta juba kodu olnud,
 siis on juba katel keenud.
 Kui neil korra sõda tõusis,
 Tõlus nende vastu jõudis,
 Tõlus viskand tõllaratta
 nende järel' mõnda tuppa.
 See oli jooksnud üheksa versta,
 Sõrve saare kivi vasta,
 kus ta põiad katki läinud
 ja veel mõnda paha teinud.
 Omaksid siis õpetanud:
 «Matke mind mu rohuaeda.
 Kui teil sõda ehk muud vaeva,
 hüüdke siis mu haua ääres:
 «Tõlus, Tõlus, tõuse üles!»
 Siis ma kohe olen väljas.»
 Kui need vallatumad lapsed
 kuulnud vanemilt see sõna,
 läinud tema haua ääre,
 hüüdnud nõnda haledasti:
 «Tõlus, Tõlus, tõuse üles,
 sõda Sõrve sääre ääres!»
 Tõlus tõstis pea üles.
 Siis ta kohe ära nägi,
 et see laste nali oli.
 Ei ta enam luband tõusta.

EUS IV 1677/9 (177) < Suure-Jaani. Vastemõisa v., Pärassaare k. — M. Saar
 ja H. Siimer < Jüri Dollberg, 37 a. (1907).

Saaremaal kaks kuulust venda,
 kellest räägitakse nõnda.
 Olla muiste jõukast eland,
 teinud tööd ja laiskust põland.
 Noorem Leiger, vanem Tõllus,
 kes ka vahest hullust möllas.
 Lahke olnud rahva vastu,
 aga mõnes asjas järsku.
 Kui ta kuulnud omas mõisas,
 et oli kirik tehtud Keinas,
 siis ta on väga vihastand
 ja mikspärast, ise teadand.
 Mees on tugev nii kui lõvi,
 võtnud kätte suure kivi.
 Tahtnud torni puruks lüüa,
 kiriku muidu ära müüa.
 Ei ta pole saanud mette,
 kivi kukkund merevette.
 Kui seal korra sõda tõusnud,
 Tõllus nende vastu jõudnud.
 Siis nad pannud puhas plehku,
 kadund ära väga kähku.
 Tõllus viskand tõllaratta
 nende järel, mõnda tappa.

See oli jooksnud üheksa versta,
Sõrve sääre kivi vasta.

Kui ta põial katki läinud,
ehk veel mõnda paha teinud.

Noorem Tõllus, Leiger nimi,
elas Sõru kabli ligi.

Kus ta märgi maha jäänud,
pole neil laeva tarvis läinud.

Kui nad endal võeraks käinud.

[— — —]

Taskus õlut täis pool vaati,
lained lõonud vastu paati.

Viiesüllane palk oli kepiks,
aga mitte käima abiks.

Nõnda käidud üksteist vaatmas
või ka vahest üksteist saatmas.

Vesi ulatanud niude,
plaksud kuulnud ka veel Riude.

Hiiumaa ja Saare vahel,
meie Läänemere lähel.

Enne kui Tõllus hakkand suppi keetma,
Hiiumaalt läind kapsaid tooma.

Siis ta jälle kodus olnud,
kui oli katel juba keenud.

Enne kui Tõllus ära surnud,
omakseid nii õpetanud:

«Matke mind minu rohuaeda.

Kui teil sõda ehk muud vaeva,
hüüdke mind minu haua juures,
siis ma tõusen kohe üles.

Tahan vaenlased kõik võita,
isa armuga teid aita.»

Kui oli Tõllus ära surnud,
siis nad end ka sinna pannud.

Siis olid vallatunud lapsed,
kuulnud vanemilt need sõnad,

läinud tema haua juurde,
hüüdnud õige haledasti:

«Tõllus, Tõllus, tõuse üles,
sõda Sõrve sääre juures.»

Kui ta pea üles tõstnud,
siis ta kohe ära mõistnud,
et see laste nali olnud,
pole neid siis pikalt kuulnud.

Vihastanud viimast korda
oma vana paha põrmu.

Pole luband appi tulla,
tõmband pea mulla alla.

Sääl ta hingab rahuliste,
praegu ilma igaveste.

Tõlluse laul

Saaremaal kaks kuulust venda,
kellest räägitakse mõnda.
Noorem Leiger, vanem Tõlus,
kis ka vahel hullus müllas.

Tõlus hakkan leenta keetma,
Hiiumaalt läin kapsud tooma,
viiesüllane palk oln kepis,
aga mitte kõima abis.

Taskus õlut täis pool vaati,
lained kõinud vasta kooti;
kui on katel juba keemas,
siis on Tõlus kodu olnud.

Kui suur Tõlus ära surnud,
omaksid siis õpetanud:
«Matke mind mo rohuaeda,
kui teil sõda ehk muud häda,

hüüdke mind mo hauva peält:
«Tõlus, Tõlus, tõuse üles,
sõda Sõrve sääre juures!
Siis ma olen varsti vällas.

Tahan jälle teite aita,
isa armuga teid kaitsta!»
Kui need vallatunud lapsed,
kuulnud vanemest need sõnad,

läinud tema hauva juure,
hüüdnud õige heledaste:
«Tõlus, Tõlus, tõuse üles,
sõda Sõrve sääre juures!»

Kui ta pea üles tõstis,
et see laste nali oli,
põle luban appi tulla,
vihastanud viimist korda
oma vana paha põrna.

TRÜ eesti keele kateeder, T 302 < Karuse, Muriste k. — T. Saadre < Viuu Truumann (1960).

Kui Sõrve sääär ja Undva nukk
aga kuulis kord, kui laulis kukk,
kus Vanapagan vatti sai
ja Suur Tõll ikka võidu tõi.

RKM II 76, 699 < Saaremaa — J. Laul.

Küll Tõll oli kange rahvamees,
kes igal pool oli sürja sees,
ta kaitses rahvast, valvas maid
ja hoidis saare tüdrukuid.

RKM II 76, 699 < Saaremaa — J. Laul.

I

- [1.] Es jagen wilde Wogen mit Drohen an das Land,
es klagen wüste Stürme an Ösels ödem Strand: —
Ein Held des Ehstenvolkes, der geht zur letzten Ruh',
da klagen alle Ehsten und Well' und Sturm dazu.
- [2.] Der Riese ohne Gleichen er kämpfte manche Schlacht,
er hat aus jedem Streite den Ehsten Sieg gebracht;
wohl musste Jeder weichen vor seiner Arme Kraft;
es war, wo er gestritten, als hätt' ein Heer geschafft.
- [3.] Von seinem mächt'gen Rufen erbebt das ganze Land;
ein Schiff konnt' er ergreifen mit seiner ries'gen Hand.
Nichts rettet seine Feinde, auch nicht die feige Flucht;
er konnte überschreiten manch weite Meeresbucht.
- [4.] D'rob freuten sich die Ehsten in stolzer Sicherheit,
d'rum schallen bitt're Klagen am Todestage heut':
«Wer wird für uns nun streiten im wilden Kampfgetös?
Wer all die Sachsen schlagen wie du, o Suremees?»
- [5.] Es wird die Zeit noch kommen dem folgenden Geschlecht,
wo es im eig'nen Lande verachtet wird als Knecht.
Du *Jummala* dort oben, du bist dem Volke böß!
Du willst den Hort uns nehmen, den Kämpfen Suremees!»
- [6.] Doch als der Abend kommen, da schweigt des Sturmes Wuth,
das Meer schaut ruhig, friedsam der Abendsonne Gluth:
Da tönt durch alle Klagen des Volkes wildes Schrei'n,
des Helden ruh'ge Stimme, so kräftig und so rein:
- [7.] «Ruft euren alten Kämpfen, kommt ihr in ärgste Noth!
Für meines Volkes Nöthe da bin ich nimmer todt!»
Und als er es gesprochen, schliesst er die Augen zu,
der Sonne letzte Strahlen geleiten ihn zur Ruh'!

II

- [8.] Wohl mag die Frucht vergehen, es bleibt der edle Kern,
den pfllegt der äms'ge Gärtner zu neuen Bäumen gern:
Da duftet neue Blüthe, da winkt die neue Frucht,
wann nicht die gier'ge Raupe das Herz der Blüthe sucht.
- [9.] Als Suremees gestorben, schallt seiner Thaten Klang
mit Drohen und mit Schrecken des Feindes Land entlang,
und keiner wollt' im Kriege dem Ehstenvolke stehn,
aus dem man solchen Helden einst hatt' erstehen sehn.
- [10.] Des holden Friedens Ruhe beglückt das reiche Land,
um das die heit're Freude die schönsten Kränze wand,
und Wannemune schenkte den Ehsten Liedesglück,
man sang in zarten Weisen von Koit und Ämmarik.

- [11.] Man pries in stolzen Sängen des Sur'mees kühnes Thun
dort, wo im ries'gen Hügel des Helden Reste ruhn;
sie lehren ihre Knaben, wie er gesagt beim Tod:
«Ruft euren alten Kämpen in Ehstlands grösster Noth!»
- [12.] Die horchen gläubig, freudig der Alten weisem Wort;
doch war auch unter ihnen manch böser Bube dort,
und einer sprach mit Grinsen: «Nicht kehrt, wer einmal todt!
Was brauchen wir auch Sur'mees! Was hat es denn für Noth?»
- [13.] Wir wollen es versuchen, — lasst nur die Alten gehn, —
ob wahr, was sie uns schwatzen, ob Sur'mees wird erstehn.»
Und als die Alten gingen, da schrie'n sie: «Hilf in Noth,
hilf uns, du alter Krieger! Du bist ja nimmer todt!»
- [14.] Da steigt aus seinem Grabe der alte ries'ge Held
und sieht der Buben Rotte, die scheu zu Boden fällt,
sieht, dass aus heil'ger Ruhe geweckt ihn frecher Trug,
und spricht mit Donnerstimme erzürnt den schweren Fluch:
- [15.] «Weil ihr mit frechem Spotte gestört den heil'gen Schlaf,
so treff' euch gröss'res Unheil, als je ein Haupt noch traf!
Der Feind soll euch besiegen, sein Joch das drück euch schwer!
Dann mögt ihr schmachten, wimmern, — ich helf' euch
nimmermehr!»

III

- [16.] Es steht an Sur'mees Grabe am Stabe tief gebückt
ein Greis mit kahlem Scheitel, den schwer das Alter drückt,
von Thränen fast erblindet, im dürft'gen Bettlerkleid,
und klagt in düst'rem Sange sein herbes Herzeleid:
- [17.] «Als ich im wilden Spotte
dich Helden, der da schlief,
der Frechste in der Rotte,
aus heil'ger Ruhe rief.
- [18.] Da hab' an Glück und Friede
ich freudig noch geglaubt;
jetzt bin ich lebensmüde
und jedes Glücks beraubt.
- [19.] Da träumt' ich noch von Siegen,
von eig'ner frischer Kraft; —
wir mussten unterliegen,
verachtet und erschlaft.
- [20.] Der Feind kam angezogen,
der Ehste ward zum Knecht,
um Land und Glück betrogen: —
O Held, du bist gerächt!

[21.] Ich steh' am Bettelstabe
und seufze bang und schwer:
Hilf, Held, im tiefen Grabe!
Doch du hilfst nimmermehr.»

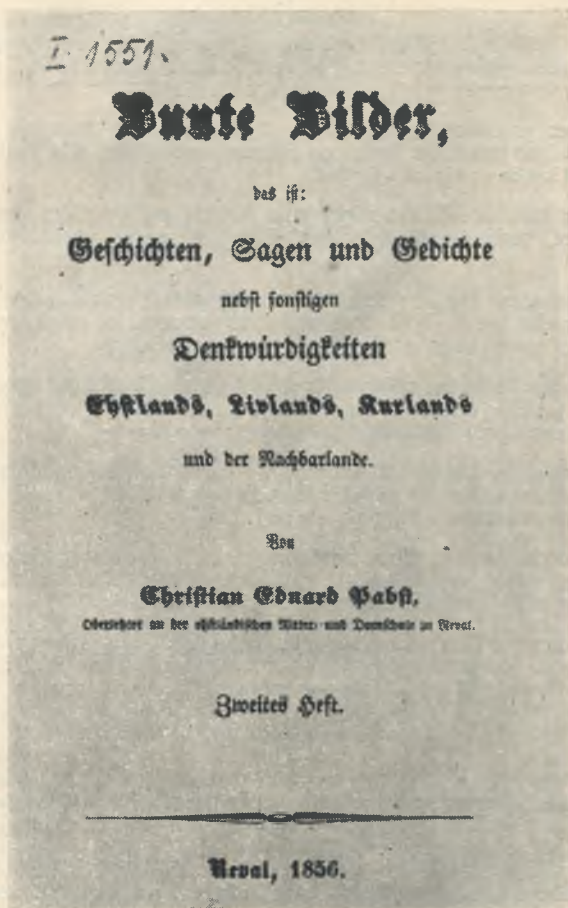
C. E. Pabst, Bunte Bilder II, lk. 18—21.

[TOLGE.]

Suuremees

I

[1.] Metsikud vood kihutavad ähvardavalt maale, ohjeldamatud tormid kaeblevad Saaremaa viljatul rannikul — eesti rahva kangelane läheb viimsele puhkusele, seepärast kurdavad kõik eestlased, ka lained ning torm.



C. E. Pabst, Bunte Bilder II, tiitelleht.

[2.] Võrratu hiid võitles mitmeski lahingus. Igast lahingust tõi ta eestlastele võidu; igäühel tuli taganeda tema käte rammu ees; kus tema oli võitlust pidanud, oleks nagu terve sõjavägi tegevuses olnud.

[3.] Tema vägevast hüüdest värises kogu maa: laeva võis ta võtta oma hiiglakäe haardesse. Miski ei päästa tema vaenlasi, ka mitte arglik põgenemine. Ta võis sammuda läbi küll mõnestki laiast merelahest.

- [4.] Sellest röömustasid eestlased uhkes kindlusetundes, seetõttu kajavad kibedad kaebehääled tänasel surmapäeval: «Kes hakkab nüüd meie eest sõdima metsikus lahingumõllus? Kes kõiki saksu peksab nagu sina, oh Suuremees?»
- [5.] Tulevasel põlvel tuleb aeg, mil teda põlatakse ta omal maal kui sulast. Sina jumala seal üleval, sa oled rahvale kuri! Sa tahad võtta meilt vägilase Suuremehe, meie kaitse.»
- [6.] Kui aga jõudnud on õhtu, vaikib tormi viha, meri silmitseb vaiksena, rahu õhtu-päikese lõõma — siis kostab läbi hädahüüete, läbi rahva metsiku kisa kangelase rahulik hää, nii tugev ja nii selge:
- [7.] «Hüüdke oma vana võitlejat, kui käes teil viimne häda! Oma rahva hädadele pole ma iialgi surnud.» Ja kui ta seda oli öelnud, sulgeb ta silmad, päikese viim-sed kiired saadavad teda rahule.

II

- [8.] Küll kaduda võib vili, jääb järele puhas seeme, mida usin aednik hoiab uuteks puudeks — siis lõhnavad uued õied, siis näikse uus vili, kui mitte ahne röövik öie südamesse ei tungi.
- [9.] Kui Suuremees on surnud, kõlab tema tegude kaja ähvardavalt ning hirmutekita-valt läbi vaenlase maa. Ja keegi ei tahtnud vaenujalal olla eesti rahvaga, kellest nähtud kord tõusmas säärast vägilast.
- [10.] Kosutav rahu teeb õnnelikuks rikka maa, kellele pilvitu rööm punus kauneid pärgi ja Vanemuine kinkis eestlastele lauluõnne. Ornadel viisidel lauldi *Koidust* ja *Hämarikust*.
- [11.] Toredates lauludes ülistati Suuremehe vapraid tegusid seal, kus hiiglakünkas puhkab vägimehe põrm. Nad õpetavad oma poegadele, nagu õpetanud ta surres: «Hüüdke oma vana vägilast Eestimaa viimses hädas!»
- [12.] Need kuulavad, täis usku, rõõmsalt vanade tarku sõnu. Aga nendegi seas oli mõni paha poiss, ja üks lausus irvitades: «Ei tule see, kes kord on surnud! Milleks vajame Suurmeest, mis häda võikski tulla?»
- [13.] Me teeme katset — kui vanad lahkuvad — kas tõsi, mis nad latravad, kas Suur-meest tõuseb üles.» Kui vanad lahkunud, poisid hüüdsid siis: «Aita hädas, aita meid, sa vana sõjamees! Sa pole surnud ju!»
- [14.] Siis tõuseb oma hauast vana hiiglavägimees ja silmab poistejõuku, kes hirmul maha langeb, näeb, et on pühast rahust teda äratanud häbitu pettus, ja vihas lausub ta kõuehäälel raske needuse:
- [15.] «Et teie jultunud pilkel olete seganud püha und, siis tabagu teid suurem häda kui iial on osaks saanud: saagu vaenlane teist võitu, tema ike rõhugu teid rängalt! Siis võite küll vaevelda ja oiata — mina ei aita teid enam!»

III

- [16.] Suuremehe haua kummargil toetudes kepile seisab kiilaspäine taat, keda vanadus raskelt rõhub, pisaraist peaaegu pime, viletsais sandiriideis, ja kaebab nukras laulus oma kibedat südamevalu:
- [17.] «Kui mina, kõige jultunum jõugus, sind, uinuvat vägilast pühast rahust äratasin,
- [18.] siis uskusin rõõmsalt õnne ja rahu. Nüüd olen elust väsinud ja kaotanud kõik õnne.
- [19.] Siis unistasin võidust, oma tugevast jõust — me jäime kaotajaiks, põlatuiks ja jõuetuiks.
- [20.] Tuli vaenlane ja eestlasest sai sulane, kellelt pettusega võeti maa ja õnn. Oh vägilane, su kättemaks on täidetud!
- [21.] Ma seisan sandikepil ja ohkan hirmul ning raskelt: Aita, vägimees, sügavas hauas! Kuid sina ei aita enam kunagi.»

Suur Tõll

*Aine saadud endest ajast,
muinasjutu riisme rajast.*

- [1] Muiste elas Tõllistes
väga suur ja kuulus mees,¹
sääl ta siis ja pärast
Suureks Tõlliks kutsuti.
- [2] Mida lõi kord tema sõrm,
oli pihu, puru, põrm;
vankrit väikse hansuga
keeras takutordina.²
- [3] Tuli sõda. Vägimees
Tõll käis ikka kõige ees.
Rehepars tal oli käes,
vihtus vaenlast selle väes.
- [4] Surma külvas rehepars,
nii et verde uppus varss,
Tõllile jäi võitlusnurm,
siiski käis ta kannul surin.
- [5] Sest et tagant äkiste
tuli tige vaenlane:
Tõlli pea raius Sorts,
kaugel' purskas verelorts.
- [6] Siiski Tõlli tund polnd täis,³
ta veel Sortsi kannul käis,
part ta järel saatsid käed
sohu, kus ta püsti näed.
- [7] Piigi otsas õlala
oma pead kandessa
kättetasumise teel
käis Tõll mõne sammu veel.

¹ M. K a m p m a n n, Kooli Lugemiseraamat (1905), lk. 177—178 sisaldab järgmised muutused: värsid 2—4 Tõllus, suur ja vägev mees, / Vankri ainsa sõrmega / Ümber pea vinnas ta, — v-d 5—8 puuduvad; v. 12 suures.

² M. K a m p m a n n, Kooli Lugemiseraamat. Esimene jagu (1908), lk. 185—186 sisaldab järgmised lisastroofid 2. stroofi asemel. Siitpeale jäävad lisatud stroofid laulus püsima (vt. 8. trükk 1922):

[2] Leigrist vennal Hiiumaal
Tõll käis võersil igal a'al.
sammus läbi mereveest,
Sõela väin ei pea meest.

[3] Palgi viiesüllase
kepiks võttis endale,
vaadi õlut taskus siis
vennal' külaasjaks viis.

[4] Oli Tõll vast näljane,
pani liha tulele;
seni kui leem vahtu lõi.
Tõll ju Hiiust kapsad tõi.

[5] Vaenlaste eest isamaad
vennad vahvalt kaitsevad;
paku lõivad kuradi
ja ka teisi vaenlasi.

[6] Tõlli väga kartsivad
võerad maaletungijad,
põgenesid sedamaid,
kui ta nime kuulda said.

[7] Nende jalgel' kärmeste
tuld veel tegi hiiglane;
tõlla ratta hoogas ta
ühiksa versta veerema.

³ M. K a m p m a n n, Kandle hääled, v. 21: Tõlli tund veel polnud täis.

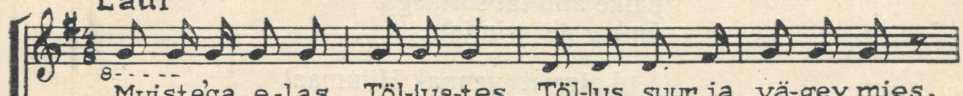
- [8] Aga nõdrus oli liig,
maha kukkus peata hiig,
ning ta rohke verejooks
muutis võitlusvälja sooks.
- [9] Kukkudes Tõll ägaldas:
«Vennad, on teid kiusamas
Sorts veel, siis mind kutsuge:
«Tõll, Tõll! Tõuse ülesse!»»
- [10] Läksid rahus mõned a'ad,
kosutasid kodumaad,
Tõll võis oma hauassa
rahuliste puhata.
- [11] Kord üks üleannetu
karjapoiss, kel jahvand suu,
hüüdes läks ta hauale:
«Tõll, Tõll! Tõuse ülesse!»
- [12] Näe! Seal katkend murupind,
vabaks saanud Tõlli rind
ja hiig poole kehani
tõusnud hauast rutusti.
- [13] Ümberringi vaatnud ta
ähvardava pilguga,
tõstes veres tardund käed
küsind: «Kus on vaenuväed?»
- [14] Kui Tõll oli aru saand,
et poiss teda osandand,
sajatades kangesti
langend hauda tagasi:
- [15] «Tuimus võiks su rahva seas
võtta maad ja nende peas
ebavoorusline meel
leidku rohket ruumi veel!
- [16] Et mind äratas su mäng,
ei end ava nüüd mu säng
enne kui on kadakpuus
lehed, Eesti elu uus!»¹

¹ M. K a m p m a n n, Kooli Lugemiseraamat 1905 sisaldab järgmised muutused: v. 14 Vereloiku uppus vars. — v-d 17—18 Seljatagant võitjale / Kippus peale vaenlane: — v. 19 niitis. — v. 24 Soos nüüd seda püsti näed. — v-d 25—26 Tõll veel võidab surmavea: / Mõõga otsa tõstab pea, — v. 28 Käib ta mitu versta veel. 1908: v-d 19—20 Tõlli pea raius ta / Maha ainsa hoobiga. — v. 29 Viimaks — v. 33 kinnitas — v. 34 Vennad! Kui teid — v. 39 hauas rahuga — v. 40 vägitöödest — v. 42 loba suu — v. 43 Hüüdma läks ta hauale: — v. 45 seal katkes — v. 46 peasis — v. 48 Tõusis. v. 49 — vaatas — v. 51 Tõstis verest võitnud — v. 52 Kõsis — v. 55 Langes — v. 58 meeste.

Viiul
MM ♩ = 217

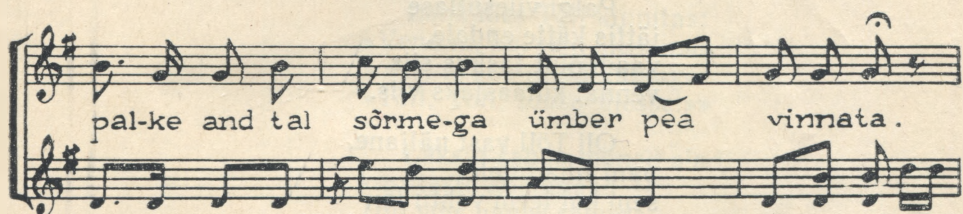


Laul

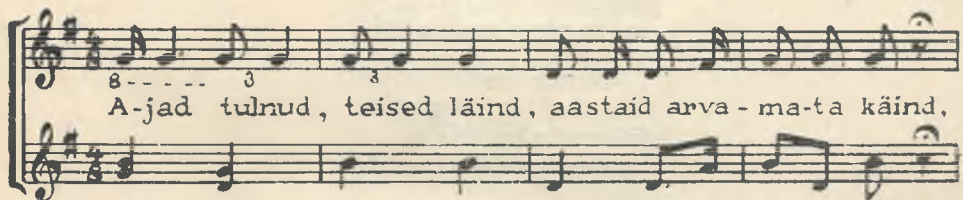
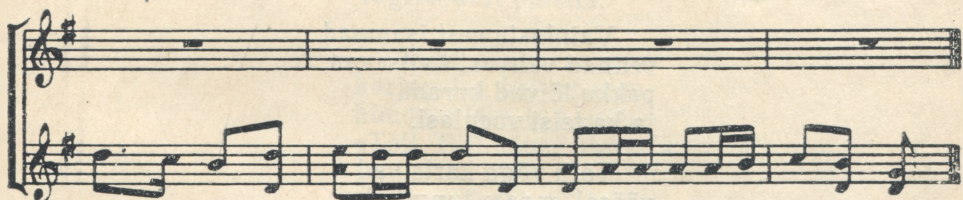


Muistega e-las Tõl-lus-tes Tõl-lus, suur ja vä-gev mies,

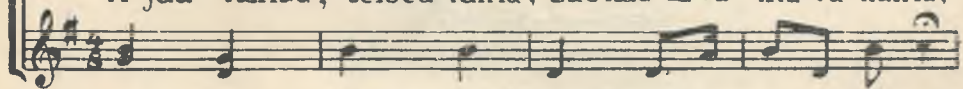
Viiul



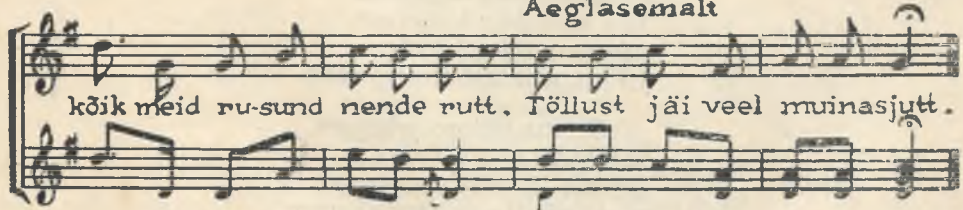
pal-ke and tal sõr-me-ga ümber pea vinnata.



A-jad tulnud, teised läind, aastaid arva-ma-ta käind,



Aeglasemalt



kõik meid ru-sund nende rutt. Tõllust jäi veel muinasjutt.

[17] Ajad tulnud, teised läind,
aastaid arvamata käind,
kõik on rusund nende rutt,
Tõllist jäänd üks muinasjutt.¹

M. Kampmann.

Isamaa Kalender 1890 aastaks, lk. 191. M. K a m p m a n n, Kandle hääled, lk. 67—69.
Sama laul setu murdes: Seto lugõmik I, lk. 92—93.

[S u u r T õ l l]

Muiste'ga elas Tõllustes
Tõllus, suur ja vägev mies,
palke and tal sõrmega
ümber pea vinnata.

Leigrist vennal Hiiumaal
Tõll käis võorsil igal a'al,
sammus läbi mereveest —
Soela väin ei pea meest.

Palgi viiesüllase
jättis kätte endale,
vaadi õlut taskus siis
vennal külaasjaks viis.

Oli Tõll vast näljane,
pani liha tulele,
seni kui leem vahtu löi,
Tõll siis Hiiust kapsaid tõi.

Vainlaste eest isamaad
vennad vahvast kaitsevad,
paku lõivad kuradi
ja ka teisi vaenlasi.

Tõlli väga kartsivad
vööral' maale tungijad,
pögenesid sedamaid,
kui ta nime kuulda said.

Nende kannul järjesti
tuld veel tegi hiiglane;
tõllaratta hoovas ta
üheksa versta veerema.

Tuli söda, vägimees
Tõll käis ikka kõige ees,
rehepars tal olli kääs,
vihtus vainlast suures vääs.

Surma külvas rehepars,
vereloiku uppus varss,
Tõllule jäi võitlusnurm,
siiski käis tema kannul surm.

¹ M. K a m p m a n n, Kooli Lugemiseraamat 1905 sisaldab järgmised muutused:
v. 66 Aastad — v. 67 meil rusus — v. 68 jäi.

Selja tagast korraga
kippus pääle vainlane,
Tõllu pea raius ta
maha ainsa hoobiga.

Tõllu tund veel põlnud täis,
ta veel sorts kannul käis,
sorts ta järel saatis vääd,
jooksis mööda Ristimäed.

Tõll siis löi tal surmavead,
mööga otsa tõstab pead,
kättetasumise teel
käib ta mitu versta veel.

Viimaks öhtul olli nii
maha kukkus peata mees
ja ta rohke verejooks
muutis võitlusvälja sooks.

Lahkudes Tõll kinnitas:
«Vennad, kui teid kiusamas
sorts, te siis mind kutsuge:
«Tõll, Tõll, tõuse ülesse!»»

Läksid rahus mõned a'ad,
kosutasid kodumaad —
Tõll võis hauas rahuga
vägitöödest puhata.

Kord üks üleannetu
karjapoiss, kel lobasuu,
hüüdma läks ta hauale:
«Tõll, Tõll, tõuse ülesse!»

Mää pääl katkes murupind,
vabaks pääsis Tõllu rind
ja siis poole peani
tõusis hauast rutusti.

Umberringi vaatas ta
ähvardava pilguga,
tõstis verest võitud kääd,
küsis: «Kus on vainuvääd?»

Kui Tõll oli aru saand,
et poiss teda osatand,
langes hauda tagasi
sajaks aastaks langeski.

«Tuimus võiks su rahva seas
võtta maad ja nende peas
ebavoorusline meel
leidku rohkem ruumi veel.

Et mind äratas su mäng,
ei end ava nüüd mu säng
enne kui on kadakpuus
lehed, Eesti elu uus.»

Ajad tulnud, teised läind,
aastaid arvamata käind,
kõik meid rusund nende rutt,
Tõllust jäi veel muinasjutt.

RKM, Mgn. II 213a < Kingissepa raj., Leisi k/n., Leisi al. — KM ekspeditsioon
< Jakob Peters, 65 a. (1959). Tegelikult M. Kampmanni tekst, vt. lk. 347 jj.

S u u r T õ l l

Suur Tõll oli torni teinud,
kena kiriku ehitand
oma memme mälestuseks,
oma eide hellaks ehteks.

Kesse nägi, hüüdis varsti,
kesse silmas, ütles kohe:

«Ei ole kirik kulda kirik
ega torni taeva torni:
see on kirik kehva kirik,
torni täitsa tavaline!
Parema poeg on põhjendand.
ilusama ehitanud:
torn see tõuseb taevasse,
puutub päris pilvedesse,
paistab ära Pärnumaale,
läigib ära Läänemaale,
silmatakse Soomemaale,
vaadatakse Virumaale.
Torni paneb taeva kinni,
peab piksepilved kinni,
hoiab kõue käigu kinni,
peetab päikese paistemast,
keelab kuldse kuu kumamast.
Torni pääle tuleb paati,
tuleb paati, veereb vene,
liigub lootsik, liigub lodi,
lõikab läbi laene laeva,
veereb välja Venemaalta,
sõuab siia Soomemaalta,
rändab randa Rootsimaalta,
tuleb takka Turjamaalta,
kiigub kaugelt Kunglamaalta.»

Suur Tõll kuulis, kostis varsti:

«Läki, mehed, minemaie,
kiidetud kirikut vaatama,
kas see torni tõuseb taeva,
kas see pikk, et peab pilvi,
kas see tugev tuule vasta,
vägev, vahva vihma vasta,

turdunud tuiskude vasta,
karastatud külma vasta.
Kui on torni talve seisnud,
aasta otsa hallitanud,
siis alles kiitkem torni kõrgust,
torni kõrgust, torni kõikust,
torni tublimat tugevust.
Kerge enneaegu kiita,
lahedam veel enne laita,
kui on tublidus teadmata,
häädus ära nägemata.»

Suur Tõll torni vaatamaie,
kena kirikut katsuma,
vaatas alt ja vahtis päält,
vaatas eest ja takkagi,
vaatas korra, vaatas teise,
vaatas korda kolmandatki,
kui ju kolmas kivi maasta,
kivi maasta, kalju mäesta,
ratast ringi viristas,
ise nii siis pajatas:

«Kui see kirik kulda kirik
ja see torni tugev torni,
siis ei tee tal kivi kahju
ega linguheide liiga.
Kui jääb minu lingukivist
kõrge kirik kõikumata,
tugev torni tuikumata,
siis ap kiitkem kirikuda,
olge uhked torni pääle,
mehed oma müüri pääle!»

Suur Tõll sedaviisi sõnus,
kangesti kivi keerutas,
kalju kargama kihutas.
Kivi lendas, kivi kargas,
lendas, kargas läbi õhu,
ei läind pilvi pillutama
ega soida solkimaie,
läks aga, läks aga lennates
Kihelkonna kirikule,
taeva tõusva torni pihta.
Põrkas väega vasta torni,
kargas krauhti vasta posti.
Lõhkus ära taeva torni,
purustas pika postigi,
pillus paed pilli-palla,
kihutas kivid laiale.
Kukkus torn, maa värises,
maa värises, paas kärises.
Meri hakkas mässamaie,
taevas tublit tuulta tõstma,
pilved maada päris matma,
tolm aga taevaalust täitma.
Peituje puges päikene,
kuu läks kambrisse varjule,

talud jäivad tukkumaie,
ilm see hädasse ägama,
mehed mõttesse mõtlema,
neiud nukralt nuttemaie,
lapsed lausa karjumaie.

M. J. Eisen.

Isamaa Kalender 1906, lk. 29--31.

Tõllu ülestõus

Kaski künkalla kahiseb,
tammi tuulesse tuhiseb,
lähedalla leinaleppa,
kaugemalla ju kadakas
mälestusta jäädavada,
igavesta hingerahu
ladvad laulavad alati,
lehed päevad, ööd lubavad
künka'assa puhkajale,
kalmussa asujalegi
kuningale kuulsamale,
Tõllule tänutäheksi.

Rahvas rändab rahupaika,
tihti kalmukünka'ale
mäletama rammumeesta,
kiitma veela kangelasta.
Teab, et ta ei unusta
unelassa uinudessa
astumast omile appi
päästma piinaja käesta,
sõjavõimude väesta,
parandama piinapõlve,
andma aega armsamada.

Korra künkale koguvad,
kalmu kaldale tulevad
vallatumad vallapoisid,
kõlvatumad karjapoisid,
vaidlevad omavahella,
isekeskessa küsivad:
«Mida teeks see vana Tõllu,
kõneleks see kangelane,
kui ta tõuseks Toonelasta,
astuks alta hauastasa?»

Vallatavad vallapoisid,
külakarjased kisavad.
Äkki üks see hüüdemaie,
kõvasti kõnelemaie:
«Tõllu, Tõllu, tõtta tänne,
sõda sõidab Sõrve poole.»

Korraga mis kummitused,
imelikud ilmutused:
kaski kõigub, maa müdiseb,
leppa langeb, liiv libiseb,
üles kalmu katus kerkib,

murumätas see muheneb,
kamar kargab kõrge'esse.
Kas mutti muhendab maada,
kohu kergitab kamara?

Ei mutti muhenda maada,
kohuta kohu kamarat —
Tõllu tunnud tõukamista,
kangelane kutsumista,
vägimeesi väljahüüdu,
sõjahiiu see sõnumid:
tabama sõdada tõuseb,
vaenumehi vaatamaie,
kodumaada kaitsemaie,
oma maada hoidemaie.

Päris püsti pea ju tõstab,
esineb kogu kehalla,
seisab sirgelt künka'alla
kahella jalalla kindlalt.
Pelgavad puha ju poisid,
kardavad manala meesta,
kabuhirmulla kaovad:
üks see lippab lepikusse,
teine Taara tammikusse,
kolmas kauge kuusikusse,
neljas nurmele nisusse,
viies pikka pilliroogu,
kuues satub heinasaadu.

Vägimeesi vaatamaie,
silmad siia, pilgud pilvi,
vahib läände, lõune'esse,
idasse ja põhja poole,
silmaab maada, silmaab merda,
pöörab pilgud päikse poole,
otsib vainu, otsib ohtu
Saaremaalta, Sõrvemaalta,
Muhumaalta, mannermaalta,
otsib vete väljadelta,
lainete legendikulta —
ei leia sõjasta suitsu,
ei verevalamistagi,
ei näe rahva riisumista
ega linna laastamista.

Nüüd Tõllu tõrelemaie,
ähvardust avaldamaie:
«Narrinud olete minda,
valetanud vangi viisi,
üles petnud puhkamasta,
äratanud hingamasta,
teid seepärast vale võtku,
pettus teiessa püsigu.
Narrideksi naeretagu,
teida palju pilgatagu.
Uuest' heidan uinumaie,
toonelasse tukkumaie.
Enam enne ei ma ilmu,

appi rutta rahva'alle,
 kui on verda veerme'eni,
 jalapõiani punasta,
 hurmet aina sääredeni.
 Kutsuge sadagi korda
 ehk paluge tuhat korda,
 enam enne ei ma ilmu
 petista suguda päästma,
 kui see kuuski kannab lehti,
 mändi õunu maitsevaida,
 käbisida kannab kaski,
 tammel okkad uhkuseksi,
 siis vast aega appi tulla,
 aidata hädaalusta.»

Haudaje vajub tagasi,
 kaob kalmu künka'asse.
 Muru matab jälle kalmu,
 edasi kahiseb kaski.
 Kõik on jälle vanaviisi,
 ei tunneta tõusu jälgi
 ega nähta ärke märki.
 Mühin Tõllu veel mäletab,
 meelde töotusta tuletab.

Ules kirjutanud M. J. Eisen.

Agu I (1923), lk. 1412—1413.

Tõllu surm

Mis see pilvi päeva poolla,
 mis see suitsu matab Sõrve
 ja mis tossu tahmab taeva,
 auru ahmab Anseküla?
 Kas on Sõrve kütissuitsu
 või kas sääre silgusuitsu,
 Jamaja pidude pilvi,
 Anseküla metsa auru?

Ei ole Sõrve kütissuitsu
 ega sääre silgusuitsu,
 Jamaja pidude pilvi,
 Anseküla metsa auru —
 see on suuri surmasuitsu,
 sõjasuitsude sagara.
 Vaenuvanker Sõrve veernud,
 rudjub Sõrve ranna rahvast,
 muljub maada, laastab laani,
 tuhaksi talud põletab.
 Kõrvena küla kiratseb,
 varemessa valda vaagub.

Tõll see tossu tunnisteleb,
 aruteleb alles asja,
 kui ju väljas Sõrve vennad
 ja julged Jamaja naised.
 Vett neil voolab otsa eesta,
 rinda tõuseb, rinda langeb,

sõnad saavad vaevalt suusta;
jooksusta väsinud vaesed.

Tõllu juurde need tulijad,
peamehe palvehelle:
«Tule appi, kulla Tõllu,
kaitse meida, maa kuningas!
Häda sõidab Sõrve mööda,
vaenuvanker sääрта mööda.
Maha mõõka murrab mehi,
piiki püüab naisi, lapsi,
oda otsib neiusida,
taatisid tabab see tapper.
Tule appi, tõtta teele,
otsas muidu me oleme!»

Viha süttib Tõllu hinges,
paha meeli pääseb lahti;
Tõll see kargab kõrvi selga,
hüppab täku turja peale,
kihutab edasi Sõrve
varma vasta vaenlastele
vihamehi vemmeldama,
sõjasalkugi sugema.
Ihkab neile õppust anda,
õppust anda, kartma panna,
et ei puutuks Sõrve sääрта
ega saarlasi sugugi
elussa enam iganes,
jättes jäädavalt rahule.

Väljas vanker vaakumassa,
rattad õues õhkamassa:
«Miks ei pääse me sõdaje,
tapeluse tallermaale,
võitlusesse vaenlastega,
laastajate lahingusse?
Võidaksime vaenuvendi,
tapaksime taprimehi,
puistaksime putku purjed,
purjedega purjepoisid —
sõrvelasi päästaksime,
vallagi vabastaksime.»

Kõneda see Tõll ju kuulnud
ja rataste rääkimista.
Kohe piiki vankri poole,
läbi keskelta see mõõka,
võtab vankri mõõga otsa,
tuhinal ülesse tõstab,
mõõga otsas õõriteleb,
õõriteleb, veereteleb,
nagu tuulik tuimu tiivu,
võru poiss see orgi otsas.
Sõja keskele kihutab.

Ikka õõritab edasi.
Kuhu jõuab, jätab jälgi,
kuhu pääseb, külvab surma.

Kes iganes juhtub ette,
ei enam see pööra peada.

Vaenlane vabiseb eessa,
paneb põiad välkumaie,
jalakannad kargamaie,
kipub ikka kaugemale,
eemale hädaohusta.

Äpardus ei äiga asju,
isegi inimest äigab.
Paguje poevad rattad,
ööritusest tüdinud,
ühed siia, teised sinna,
Leili rahuksi meresse.

Rännaku ka rattad randa,
teljed Töllul ööritada.
Taob pihta teljedega,
raiub rataste toega:
niidab mehi nii kui naireid,
napsab nuppe niidu peale.

Teljed töösta ju tüdivad,
niitmisesta nikastuvad,
mõõga otsasta sadavad,
maada suudlema lähevad.

«Kuhu kelmid pakku poete,
veerete, mu vennikesed?»
hüüab Töll ja tõstab mõõka,
läbi pista püüab telje,
lähemali kummardeleb,
et võiks telgesid tabada.

Töll ei aima ega märka,
kussa vaenlane varitseb:
tagant selja sähvab mõõka,
sähvab Tõllu peale pihta;
Tõllu pea ju otsast langeb
nagu kupar vikatile,
langeb maha, suudleb maada,
satub teiste peade parve.

Ei ole otsas Töll see veelgi,
ei kadunud kangelane —
Töll see tõmmab palgi peosse,
palgi peosse, masti kätte,
viskab vaenlaste vahele,
sõdijate jalge sekka.
Niidab neid kui vikat rohtu,
linaluida ropsimõõka.
Lademed järele jäävad,
lausa kehad need lamama.

Kui kõik vastased vajunud,
vaenlased kadunud varju,
Töll see tõmmab tapri puusalt,
pistab peasa mõõga otsa,
kannab kõrges mõõga otsas.
Siisap kihutab edasi

kodu poole kärke'esti,
kodu päevi lõpetama,
kodu hauda astumagi.

Jõud ei juhi mõttelendu
ega rammu arvamista:
rammu raugneb, pea pudeneb,
nuppu mõõga otsast vaibub,
keha kiputab järele,
ratsu turjalta rohule,
sütemaale, raiesmaale,
külarahva karjamaale.
Sinna võimumees see vaibub,
kukub kuulus kangelane.
Tõll see suigub surma sülle,
Saare vanem Toone tuppa.

Tõll see surressa sõnuma,
lahkudessa lausumaie:
«Teid ei jäta jäädavasti,
lahku ikka lapsistani,
sammu oma saarlasista
ega rända rahvastani.
Kui jõuab sõda see Saarele,
veereb jälle vaenuvanker,
astuge mu haua äärde,
veerege mu kalmu veerde,
hüüdke minda siis ülesse,
äratage uinumasta:
«Üles tõuse, Tõllu, Tõllu,
sõda Sõrve sõitemassa!
Küll siis astun hauastani,
toasta ülesse tõusen!»

Miks see päike ennast peidab,
leinaloori ette lükkab?
Taga leinab päike Tõllu,
taga kaebab kangelasta.

Miks see tuuli tuimalt tuigub,
hulub nii kui halli hunti?
Miks see taevatelki tilgub,
ise tõmmu nagu tõrva?
Pisaraida taevas tilgub,
taga leinab tarka Tõllu.
Miks need noored naised nutvad,
pisaraid pühivad piigad,
mehed silmavett valavad,
lapsed lausa töönamassa?
Taga leinavad nad Tõllu,
kahetsevad kaotamista,
kangelase surma kurtvad,
vägimeesta ju vajavad.
Käod jätvad kukkumise,
ööbikud need hõiskamise,
lõokesed laulamise,
pääsukesed piiramise —
taga Tõllu leinatesse
ja kurtessa kangelasta.

Leinab noori, leinab vana,
leinab loom ja leinab loodus.
Lühendavad juukseid naised,
piigad peasta patsid niitvad,
jalast heitvad mehed kingad,
paljajalu paterdavad.
Saaremaa nagu suremas,
Muhumaa see meelta heitmas,
Vaikad vaevlemas valudes,
Hiiumaal varaksi itku.

Ü[les] k[irjutanud] M. J. Eisen.

Agu II (1924), lk. 106—108.